

Яскраве і сіре: колір як знак у текстах Валерія Шевчука

КАТЕРИНА ВОЇНСЬКА

12 ЛЮТОГО 2020

Людське перебування у світі – це завжди взаємодія: ми віддаємо й отримуємо, спустошуємось і наповнюємось. Нас оточує те, що надихає на життя; але є й те, що випиває людську снагу, знебарвлює й переконує, що ти, як пожовкла трава, годишся лише для ремигання. Що ж надає людському життю барв і смаку, а що нас знебарвлює?

Фото: Bianca Saybe

Валерій Шевчук – автор, для якого це запитання справді важливе. У його художньому мисленні колір позначає здатність персонажів взаємодіяти зі світом. Сприймання й віддавання світла – це метафора, якою письменник описує «рух душі» героїв, їхні пошуки істини й повноти. Її, зокрема, використано в оповіданні «У череві апокаліптичного звіра», головним героєм якого є Григорій Сковорода. Героїв тексту посортовано за кольорами: вони або «сірі, як болото» («ніякі»), або чорні, або ті, що світяться («їх Господь засвітив» для інших).

Сюжет оповідання доволі простий. Одного дня Сковорода зустрічає давнього знайомого – ченця Михайла. Колись той мав сім'ю, але з ним трапилося горе: згоріла хата з дітьми, а потім «демон жаху» позбавив життя Михайлову дружину. Від болю чоловік пішов у ченці, та це не допомогло йому повернути радість: від нього «відходило якесь темне світло, бо є і такі люди в цьому світі – назагал тихі, нікому не чинять ані добра, ані лиха, але від них хвилями плинуть темні хвилі і все навкруги померкає. [...] Бо там, у тій людині, можливо, сидить апокаліптичний звір і дивиться на світ крізь очі тієї людини». Після діалогів із Михайлом Сковорода й сам бореться з апокаліптичним звіром, і смертю цього звіра завершується оповідання. За що змагається герой, якою силою перемагає, з ким воює і навіщо?

Сковорода усвідомлює мінливість земного буття: «Добре знав цей закон, коли знайдена думка, ніби свіжий папір, туга й шелестлива, цупка й запашна і кожне слово в ній повне первозданної сили чи, як він називав душевного аромату; кожне слово – як зірваний листок із купини чи дерева, але минає час – і слова тьмяніють, жмакаються, ніби той-таки папір, втрачають пружність, блиск, як помнтий листок із дерева». Тому він усім серцем прагне не звертати з дороги «ясності» – шляху до одвічного Господа, «Першого й Останнього, який був мертвий, а є живий», до Того, Хто промовляє словами, які «не чуєш, а відчуваєш». Бо тільки в променях Його світла можна відновити блиск, колір і пружність душі.

Світло й кольори важливі як для цього тексту, так і для всієї творчості Шевчука. Забарвлення світу його персонажів зумовлене напрямком їхнього руху. Коли вони йдуть на світло, їхні барви хроматичні – яскраві, насичені, осяйні. Та коли щось заважає світлові, то дійові особи – до таких саме й належить Михайло – стають безбарвними, ахроматичними, сіро-чорними, наче застигли міми зі скорченими гримасами; вони відмовляються від життєдайного сяйва, боячись знову полюбити, знову відкритися. «Демон печалі» мучить їх «чи страхом смерті, чи острахом нещастя», і персонажі сіріють, губляться в сутінках, опиняються в череві апокаліптичного звіра. Це напрочуд характерний для Шевчука образ: звір поглинає «ніяких» (тих, хто втратив світло), і в його череві вони, викинуті з життя, розкладаються. Апокаліптичний звір постає як пустака – простір без сутності, світла й буття. Тому він «тільки тоді звір, коли має в чому вміститися, а коли його з тієї скляниці виплеснуть, він розливається калюжною чи розпорошується в краплі, а пригрітий сонцем, стає димом».

Світитися означає дозволити, щоб через тебе проходило сяйво, щоб твій світ мінився барвами, став простором, де «кінчається темінь, а починається світло».

Якщо сірі персонажі тільки бовтаються в порожнечі цього черева, то чорні, зсудомлено сповзаючи «у твань власного безсилля», самі стають лігвом апокаліптичного звіра. Вони топлять автентичне прагнення серця до любові й загортають себе в пустку. Адже роль жертви зручна – дає право на інертність. «Я вже своє в цьому світі відлюбив», – зізнається Михайло. Такий погляд на світ робить його зручною домівкою для «демона печалі»: «Демонів в ньому мало було місця, тож він вирішив знищити дотла ту людську оболону, зламати її, як шкаралупу горіха, й викинути на смітник. Відтак печаль його стала радістю його, біль його став утіхою його, і він почав натхненно розливати власну темноту на близьких».

З цією пітьмою і змагається Сковорода. Уві сні кошлате бісеня, мов пес, кидається спершу на його улюбленого учня, а потім на нього, та філософ поборює його «оздобленим срібним списом» – оніричною метафорою Божого слова. Наяву він долає напади печалі цитатами й образами з Апокаліпсису: «Здалося йому, що на хмарі сидить Син чоловічий, на голові в нього – золотий вінець, а в руці серп. [...] Кинув серпа свого на землю – й пожата була земля. [...] Зібрав китиці винограду землі, бо дозріли грона його. [...] І від того світла червоного почервоніла трава під ногами, і він ступав по червоній траві, бо все-таки хотів побачити вишневий сад, у якому прагнув знайти спокій душевний». Слово Сина Чоловічого стає променем, яке половинить темряву в серці Сковороди: «Знаю твоє горе і твою вбогість, але ти багатий. [...] Не бійся нічого, що маєш витерпіти. [...] Будь вірний до смерті, і дам тобі вінець життя». Уві сні це слово теж приходить на допомогу, коли філософ отримує сувій, з обох боків обписаний віршами: на одному – про нудьгу прокляту, яка гризе людей, «як міль плаття чи ржа сталь», а на другому – про те, що в горі «певну віху приносять сльози». Та сон веде далі, у глибини: Сковорода бачить «море, до якого текли плинні ріки людського плачу, і до тих рік ішли люди, ставали на берегах навколішки і омивали лица, висушені пекельним пломенем власних гріхів, омивали серця, ожорсточені, як камінь діамант». Людські слізні потоки біля ніг Одвічного стають утіхою, і філософ прокидається відновленим, готовим до нового дня – до Життя.

Сковорода зображений як той, хто здатний світитися, бо відає «вічну загадку», яка полягає в тому, що світ має бути живий: «Так само мова й пісні – пульсуюча кров, а трава – голос плинного й невсякного зеленого соку». Світитися означає дозволити, щоб через тебе проходило сяйво, щоб твій світ мінився барвами, став простором, де «кінчається темінь, а

починається світло». І якщо ахроматичні персонажі розпадаються, никнуть, то хроматичні, навпаки, розтуляються, наче квітка на світло, аби зібрати в собі промені, засяяти, а відтак дати дорогу світлу, зробившись аж прозорими. На тлі сутінного або чорного світу хроматичні герої Шевчука зазвичай зелені, бо ще не достиглі, бо потребують світла, прагнуть «навчитися жити». У його творчості ця барва позначає буттєву малість – людську потребу причаститися Світла, яке обдаровує собою. Але герої не обмежуються тільки нестиглістю, а зростають, набираючись червоного, блакитного, срібного, золотого кольорів. Поступово барвисті протагоністи підходять дедалі ближче до Того, Кого люблять, не втрачаючи себе. Бо цей світлоносний Син Чоловічий наповнює істинними кольорами.

Світла нам. Бо нам Його треба.

КАТЕРИНА ВОЇНСЬКА

12 ЛЮТОГО 2020